

TRANSITIEGEBIED 2: LEREN

1. Enkele maatschappelijke ontwikkelingen met impact op LEREN

Onder invloed van **demografische verschuivingen** (migratie, bevolkingsgroei) wordt het gekende leer- en onderwijssysteem (verder) uitgedaagd. Het huidige onderwijssysteem kent geen sterke sociale mix en werkt ongelijkheid verder in de hand.

De **algemene stijging van de scholingsgraad** bij de bevolking zorgt voor dualisering tussen hoog- en laagopgeleiden.

De exponentiële groei van nieuwe **(digitale) technologieën** zorgt voor nieuwe methoden en tools om te leren (vb. introductie van games in onderwijscontext, online platforms voor informatie-, kennisuitwisseling en discussie,...).

Globalisering, nieuwe technologieën en de toename van (gespecialiseerde en complexe) wetenschappelijke kennis zorgen voor een **informatie-overload**, waarbij de media een belangrijke sturende rol heeft. De noodzaak ontstaat om kritisch te leren omgaan met beschikbare informatie. Het vermogen van kritische reflectie wint aan belang.

Ontwikkelingen op de **arbeidsmarkt** (minder standaardisering, meer flexibiliteit en meer kennisintensieve jobs) vergroten het belang van volgende competenties en vaardigheden: ondernemerschap, creatief denken, zelfstandig werken, levenslange bijscholing.

Grote maatschappelijke uitdagingen zoals armoedebestrijding, de multiculturele samenleving of verduurzaming, vragen niet enkel dat mensen (passief) leren OVER deze uitdagingen, maar ook (actief) leren omgaan met en oplossingen zoeken voor deze uitdagingen. De leeromgeving speelt een zeer belangrijke rol in het uitrollen van transformatieprocessen.

Door het blijvende belang van technologische ontwikkeling voor economische groei én het zoeken naar oplossingen voor wereldwijde uitdagingen, zal het **belang van wetenschap en technologie** in de vorming blijven toenemen. Ook de stijgende invloed van technologie in het dagelijkse leven (door nieuwe ontwikkelingen in ICT, gezondheidszorg, energie-efficiëntie,...) maakt dat digitale geletterdheid en (een minimum aan) technologisch inzicht een noodzakelijke competentie wordt voor deelname in de maatschappij (deelname aan het sociale leven, deelname op de arbeidsmarkt).

De stijgende complexiteit van de maatschappelijke uitdagingen vragen niet enkel in de wetenschappen steeds meer multidisciplinaire samenwerkingen. Ook in het leer- en onderwijssysteem zullen in de toekomst **meer samenwerkingen** worden opgezet om de leerervaring te verbeteren en de maatschappelijke opdracht van het onderwijs beter in te vullen (met bedrijfsleven, sociaal-culturele organisaties, buurtwerkingen,...).

2. Bespreking en reflectie

Transitiegebied 2 beschrijft de veranderingen in de manier waarop we leren. We definiëren leren in de breedste betekenis van het woord: het intentioneel of incidenteel verwerven van kennis, vaardigheden en gedrag. Onder invloed van bovenstaande maatschappelijke ontwikkelingen en door de toenemende snelheid en complexiteit van informatie neemt het belang van leren toe en wijzigt de manier waarop we leren.

Evoluties in (denken over) leren

De tijd dat leren als louter schoolse kennisoverdracht met beroepsvoorbereidende functies gezien werd, lijkt al een tijdje achter ons te liggen. Sinds een tiental jaren is de aandacht voor kennisoverdracht geëvolueerd naar denken vanuit competenties, i.e. het ontwikkelen van vaardigheden die je nodig hebt om taken goed uit te voeren. Ondanks de groeiende aandacht voor meer

dan enkel kennis en informatie blijft het dominante discours rond leren er toch nog een van 'economische inzetbaarheid', 'relevantie' en 'nut': iemand leert om naderhand de kennis en competenties in te zetten op de arbeidsmarkt.

Naast het denken over competenties groeit de laatste tien jaar ook de aandacht voor een meer geïntegreerde benadering van leren. Steeds meer wordt leren gezien als een levenslang en levensbreed ontwikkelingsproces: het leren over de levensloop heen. Recent groeit de kritiek op deze benadering. Levenslang leren zou een te sterk aanpassingsdiscours in zich houden. Levenslang leren vertrekt dikwijls vanuit de idee dat individuen zich constant moeten aanpassen aan snelle en nieuwe ontwikkelingen in de samenleving. Levenslang leren betekent vandaag vaak niet meer dan leren omgaan veranderingen in de samenleving met als achterliggend doel de inzetbaarheid op de arbeidsmarkt te verhogen. Zo groeit de aandacht voor aanpassing en adaptatie. Het nefaste resultaat hiervan betekent dat veranderingen en ontwikkelingen niet meer echt in vraag gesteld worden (Biesta, et al., 2013). In plaats van veranderingen, feitelijkheden en evoluties kritisch in vraag te stellen, wordt geleerd om zich aan te passen en om te gaan met verandering. Naast het feit dat dit sociale uitsluiting in de hand werkt (niet iedereen heeft dezelfde mogelijkheden om met constante verandering om te gaan) beperkt het ook alternatieven en kritische reflecties over veranderingen. Kortom, de kritiek op levenslang leren gaat erover dat individuen zich te modelleren in plaats van te leren denken over veranderingen en alternatieven. Leren denken over veranderingen plaatst volgende vaardigheden voorop: probleemoplossend denken, creativiteit, kritisch en non-conformistisch denken, veerkracht, leren leren, risico nemen, leren samenwerken en ondernemen (Redecker et al., 2011).

De revival van het emancipatorisch leren

Als alternatief op het aanpassingsdiscours van het levenslang leren wordt er op verschillende plekken gezocht naar nieuwe ideeën. Zo denkt men vanuit de Europese Commissie na over alternatieve insteken en is er de 'revival' van het emancipatorisch leren (zie ook Paolo Freire). Het doel van emancipatorisch leren is om maatschappelijke kaders in vraag te stellen en kritische reflectie te stimuleren, gericht op autonomie, verantwoordelijkheidszin (persoonlijk, sociaal, politiek) en empowerment. De werkvelden zijn alvast goed geplaatst om op incidentele of op intentionele manier via het informeel leercircuit het emancipatorisch leren verder uit te bouwen.

Aansluitend bij het emancipatorisch leren is de groeiende aandacht voor het in de werkelijkheid zelf leren. Meestal wordt de OVER de werkelijkheid geleerd zonder in de specifieke context te staan. *Situated learning* (Lave & Wenger, 1991) duidt aan dat leren best plaatsvindt in specifieke contexten. Kennis wordt gepresenteerd binnen een authentieke context, i.e. de plek waar de kennis ontwikkelt en nodig is. Daarnaast gebeurt leren best ook in samenwerking en interactie (zie hieronder).

Samenvattend

In een studie over de toekomst van het leren selecteren Redecker et al. (2011) drie cruciale principes die aanduiden hoe het leren in de komende jaren verder zal evolueren. De drie principes sluiten nauw aan bij de hierboven beschreven ontwikkelingen en bieden een antwoord op een louter instrumentele invulling van het leren. (1) **Personalisering**. Degene die leert staat centraal en werkt vanuit motivatie en engagement, op maat, en via individuele begeleiding en monitoring. Het individu krijgt meer zeggenschap over wat hij/zij leert en gebruikt vaak ICT om daartoe te komen. Het gaat hier louter om leren vanuit motivatie en engagement of vanuit een persoonlijke behoefte en nood. In plaats van aandacht op leerstof en kennis, verschuift de aandacht naar de 'lerende'. (2) **Samenwerking** en sociaal leren. Leren gebeurt veelal via sociale verbanden/contexten (zie ook *situated learning*). Werken in groepsverband is hier maar één aspect van. Leren gebeurt in connectie met de samenleving en via directe interactie met gemeenschappen, met het bedrijfsleven en met andere culturele, sociale of leeftijdsgroepen. Ondermeer via co-creatie (waarbij deelnemers gezamenlijk en in dialoog bijdragen tot een bepaald proces), open ateliers, werkplekken en (fab)labs wordt samenwerking gestimuleerd. (3) **Informalisering**. Het belang van informeel leren, op elk moment en overal, via een combinatie van (digitale) technieken (*blended learning*) groeit. De toename van leermogelijkheden en ervaringen die we in verschillende (arbeids- en andere) contexten opdoen, resulteert in een set van vaardigheden en competenties die niet altijd formeel erkend worden. Een betere erkenning van informeel geleerde vaardigheden en competenties lijkt aan belang te winnen. Daarnaast blijft informeel leren het soort van leren dat niet noodzakelijk economisch gedreven wordt. Informeel leren heeft als voordeel dat het sociale, ecologische, culturele en politieke vraagstukken duidt en stuurt en dat het de maatschappelijke intelligentie bevordert.

Acties die deze drie principes ondersteunen zullen echter voldoende moeten rekening houden met het feit dat leerinstellingen (zowel in het formele onderwijssysteem als in het informele leercircuit) momenteel slecht slagen in het

verbeteren van de sociale positie van kwetsbare groepen. Ondanks dat leren en educatie gelijkheid zouden moeten bevorderen, reproduceren leerinstellingen de bestaande sociale ongelijkheid in plaats van ze op te heffen (denk bijvoorbeeld aan het watervalstelsel van het Belgisch onderwijssysteem). De reden hiervoor ligt in het feit dat de uitwerking van het leren nog steeds teveel plaatsvindt vanuit het denken en doen van maatschappelijk dominante groepen. De drie bovenstaande principes uitwerken met aandacht voor niet-dominante groepen blijft ook in de toekomst de belangrijke uitdaging.

3. Signalen

Oscaronline: online portfoliosysteem waarbij competenties verworven binnen het sociaal-cultureel werk verwoord, gedeeld en uitgereikt worden (www.oscaronline.be).

Sudbury onderwijs: kinderen en jongeren volgen democratisch en zelfsturend onderwijs. In Sudbury scholen ligt de nadruk op de ontplooiing persoonlijke interesses en verantwoordelijkheid voor zichzelf, anderen en omgeving (www.sudbury.be).

Maatschappelijke stage: leren in een context. De maatschappelijke stage is een verplichte stage in de vorm van onbetaald vrijwilligerswerk voor leerlingen uit de middelbare school in Nederland (<http://www.maatschappelijkstage.nl/>).

4. Meer weten?

Prof. Dr. Robinson over veranderende leerpradigma's: <https://www.youtube.com/watch?v=zDZFcdGpL4U>

Redecker, C., Leis, M., Leendertse, M., Punie, Y., Gijsbers, G., Kirschner, P., Stoyanov, S. & Hoogveld, B. (2011). *The Future of Learning: Preparing for Change*. Brussels: JRC European Commission.

Dhert, S., Hermans, K., Smits, B. & Wouters, R. (2013). *Leren uit de toekomst. Aan de slag met scenario's in het onderwijs*. Tilt: Lannoo Campus.

Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

OECD (2012). *Connected Minds. Technology and Today's Learners*. Educational research and Innovation. OECD Publishing.

Biesta, G., De Bie, M. & Wildemeersch, D. (2014). *Civic Learning, Democratic Citizenship and the Public Sphere*. Dordrecht: Springer. (forthcoming)

Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated Learning. Legitimate peripheral participation*. Cambridge: University of Cambridge Press.

Halverson, A. C. (2009). *Rethinking education in the age of technology*. New York: Teachers College Press.

Joke Vandenabeele en Danny Wildemeersch over sociaal leren:

<https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/304821/1/artDevelop+2010+04.pdf>